BIRŽAI

Karolis Duderis

## J. Bielinio gatvė 11

2018 m. Biržų senojo miesto vietoje (UK 3219), Biržų istorinėje miesto dalyje (UK 17073), sklype J. Bielinio g. 11 atlikti žvalgomieji tyrimai, kurių metu ištirti 6 šurfai, bendras 12 m$^2$ plotas. Anksčiau šis sklypas netyrinėtas, o archeologiniai tyrimai vykdyti sklypo gretimybėje. 2001 m. J. Bielinio g. 5 tyrimus atliko R. Songailaitė. Bendrai ištirtas 30 m$^2$ plotas. Tyrinėtoje vietoje fiksuotas 30–40 cm storio kultūrinis sluoksnis su XVII a. radiniais (*ATL 2001 metais*, 2002, p. 218–219).

2011 m. projektuojamo dviračių ir pėsčiųjų tako vietoje J. Bielinio gatvėje žvalgomuosius tyrimus atliko Z. Baubonis ir M. Mačiulis. Šioje atkarpoje buvo ištirti šurfai 4–31. Šurfe 31, tirtame prie J. Bielinio g. 1 pastato, 10 cm gylyje fiksuotas 60–70 cm storio permaišytas juodos spalvos sluoksnis, datuojamas XVIII–XX a. Po juo 80 cm gylyje atidengtas XVI a. pabaigos – XVIII a. kultūrinis sluoksnis su tam laikotarpiui būdingais radiniais. Šurfe 32, 10 cm gylyje atidengtas 1x0,8 m dydžio mūrinio pamato fragmentas, datuotas XX a. I puse. Likusiuose šurfuose archeologiniu požiūriu vertingo kultūrinio sluoksnio nerasta (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 360–361).

2012 m. atlikti detalieji archeologiniai tyrimai Reformatų g. 1 sklype, jiems vadovavo R. Songailaitė. Buvo atidengti 4 plotai ir ištirta 360 m$^2$. Detaliųjų archeologinių tyrimų metu šioje teritorijoje rasti XVII a. I pusės – XVIII a. pabaigos 3 buvusių pastatėlių pamatų fragmentai ir šio laikotarpio kultūrinis sluoksnis. Ant senųjų namų pamatų XIX a. pradžioje buvo pastatytas pastatas, stovėjęs čia iki XX a. 5 dešimtmečio. Tyrimų metu po šaligatviu prie J. Bielinio gatvės surasti XIX a. pastato P pusės pamatai, kurie patvirtino, kad pokariu gatvė buvusi išplatinta (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 374–375).

2013 m. įrengiamo pėsčiųjų ir dviračių tako vietoje detaliuosius tyrimus iki projektinio gylio bei žvalgymus atliko D. Antropikaitė. Aktualūs tyrimai vykdyti J. Bielinio gatvės atkarpoje nuo J. Bielinio g. 1 pastato iki J. Bielinio g. 13 sklypo, kelio P pusėje įrengiamo tako vietoje. Čia tirta atkarpa 5. Taip pat tirtas plotas J. Bielinio g. 1 sklypo V pusėje, kur iki 30–40 cm gylio fiksuotas XIX–XX a. sluoksnis su XVII–XX a. radiniais. 20–40 cm gylyje buvo atidengti pastato pamatų fragmentai – lauko rieduliai be rišamosios medžiagos. Tirto ploto Š dalyje apie 40–50 cm gylyje buvo pasiektas įžemis, kuriame rasta piltinio smėlio duobė, o joje aptiktas beveik sveikas brokuotas XVII a. puodas su tinklelio ornamentu. Arčiau J. Bielinio gatvės, apie 60 cm gylyje aptiktas akmenų grindinio fragmentas. Atkarpos 5 pradžioje, ties J. Bielinio g. 1 sklypu, po asfalto danga atidengtas XIX–XX a. datuotas grindinys, o po juo fiksuotas iki 60 cm storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis, kuriame rasta XVII a. buitinės keramikos ir koklių. Teritorijoje tarp J. Bielinio gatvės ir dabartinės Turgaus aikštės iki 30–40 cm gylio fiksuotas XIX–XX a. sluoksnis su XVII–XX a. radiniais, taip pat atidengti mažiausiai 4 statinių fragmentai, kurie datuoti laikotarpiu iki II Pasaulinio karo (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 282–287).

2015 m. ties Reformatų g. 1 sklypu (V jo pusėje) tiesiamos požeminės elektros linijos trasos vietoje žvalgomuosius tyrimus ir žvalgymus atliko R. Songailaitė. Iš viso ištirta 11 šurfų (39 m$^2$ dydžio plotas) bei žvalgytos 67 m ilgio tranšėjos. Tyrimų metu fiksuoti supiltiniai sluoksniai su pavieniais XVII–XX a. radiniais (*ATL 2015 metais,* 2016, p. 539).



*1 pav. XVII a. ūkinės duobės pjūvis šurfo 3 Š sienelėje. K. Duderio nuotr.*

*Fig. 1. The section of the N wall of the 17th-century storage pit in Test Pit 3.*

2017 m. šio straipsnio autorius žvalgomuosius tyrimus atliko elektros trasos vietoje J. Bielinio gatvėje. Šurfe 3, kastame priešais J. Bielinio g. 11 sklypą, archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis fiksuotas 60 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Tamsiai pilkos spalvos žeme išsiskiriantis sluoksnis, remiantis istoriniais duomenimis bei gretimybėje atliktų tyrimų rezultatais, turėtų būti datuojamas laikotarpiu nuo XVI a. II pusės iki XIX a. II pusės (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 283–285).

2018 m. tyrinėtame J. Bielinio g. 11 sklype archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinio sluoksnio horizontas, datuotas XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia, fiksuotas 70–75 cm gylyje, šurfe 1. Apie 20 cm storio pilkos spalvos žemės sluoksnyje rasta redukcinėje aplinkoje degtos keramikos šukių, kurių molio masė liesinta smulkios frakcijos mineralinėmis priemaišomis, oksidacinėje aplinkoje degtų indų šukių, kurių vidinėje pusėje fiksuota drumsta žalios spalvos glazūra. Taip pat rasta oksidacinėje aplinkoje degtos molinės vazelės (?) kojelė, puodyninio koklio dugno fragmentas bei plokštinių koklių pakraštėlių fragmentų, kurių priekinė pusė buvusi dengta žalios bei tamsiai žalios spalvos drumsta glazūra. Be šių radinių, aptiktas koklio karūnėlės fragmentas, kuris buvęs stipriai paveiktas ugnies. Koklis karūnėlė buvo ornamentuotas ažūrinėmis pynėmis. Šie radiniai dauojami XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia.

Šurfe 3 apie 30 cm gylyje atidengtas ūkinės duobės fragmentas. Jos dugnas pasiektas 0,65–1,3 m gylyje (1 pav.). Ūkinė duobė nuolaidėjo į R. Ties V šurfo kraštu duobės dugnas pasiektas 65 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus, $H_{abs}$54,65 m, o ties R kraštu – 1,3 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus, $H_{abs}$54,00 m. Ūkinėje duobėje rasta buitinės keramikos fragmentų (degtų redukcinėje bei oksidacinėje aplinkoje, molio masė liesinta smulkios bei vidutinio stambumo frakcijos mineralinėmis priemaišomis). Išskirtini ir keli importinės keramikos fragmentai – tai akmens masės bokalo šonelio fragmentas bei baltos spalvos molio masės indo dužena, kurios vidinėje pusėje matomas siužetinis mėlynos spalvos glazūros ornamentas. Taip pat rasta dubenų bei lėkščių fragmentų, dengtų tamsiai žalios spalvos drumsta glazūra bei ornamentuotų baltos spalvos molio poglazūriniais linijų ir bangelių ornamentais. Be jau aprašytų buitinės keramikos radinių, ūkinėje duobėje rasta nemažai skaldytų gyvulių kaulų, taip pat keletas koklių fragmentų, kurių vienas tamsiai žalios spalvos, dengtas drumsta glazūra plokštinio koklio fragmentas, puoštas reljefiniu ornamentu, datuojamas XVII a. Apatinėje duobės dalyje fiksuoti sumesti įvairaus dydžio rieduliukai, pavieniai raudonos spalvos plytų fragmentai. Pagal surastus radinius ši ūkinės paskirties duobė galėtų būti datuojama XVII a.

## J. Bielinio St. 11

In 2018, 6 test pits (a total of 12 m$^2$) were excavated at J. Bielinio St. 11 in Biržai Old Town. A 17$^{th}$-century storage pit was unearthed in Test Pit 3 (Fig. 1). Shreds of hand thrown pottery, animal bones, and a few stove tile fragments were found in the pit's dark earth. In test pit 1, a 20 cm thick, late 16$^{th}$ century – early 17$^{th}$ century cultural layer was unearthed at a depth of 70–75 cm and contained a few potsherds and panel stove tile (*Blattkacheln) fragments*.

# BUTRIMONYS

Emilijus Songaila,
Zenonas Baubonis,
Dalia Kazlauskienė,
Vitalija Veževičienė

## Centrinė aikštė

2018 m. rekonstruojamoje Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje (Vytauto gatvė) atlikti žvalgomieji, detalieji tyrimai ir archeologiniai žvalgymai, remiantis M. Vitkūno žvalgomųjų archeologinių tyrimų paveldosauginėmis rekomendacijomis (žr. p. 293–298) (1 pav.).

Butrimonių centrinė turgaus aikštė susiformavo kelių Vilnius–Alytus–Punia sankirtoje. Remiantis vienu iš dokumentų apie incidentą turgaus aikštėje 1786 m. birželio 9 d., galima teigti, kad tuo metu aikštė jau buvo susiformavusi. Miestelis gana sparčiai augo, jame vystėsi prekyba. Tačiau jis ne kartą nukentėjo ne tik nuo karų, bet ir nuo pasikartojančių gaisrų (1787, 1835, 1856, 1869 (net 2 gaisrai), 1907 m.). Daugiausia duomenų apie tai, kiek pastatų stovėjo aplink aikštę ir joje, teikia liustraciniai inventoriai. Remiantis 1787 m. liustraciniame inventoriuje (sudarytame po gaisro) pateiktais duomenimis, statiniai aikštės centrinėje dalyje neminimi. 1797 m. Butrimonių dvarą su miesteliu „iš kamergerio Žabos" įsigijo Juozapas Bakovskis. 1827 m. iš J. Bakovskio dvarą su miesteliu įsigijo Vaclovas ir Vladislovas Gutovskiai. 1849 m. Gutovskiai pasirūpino, kad būtų sudarytas visų jų žemių „specialusis geometrinis" planas. Tai ankstyviausias kol kas žinomas Butrimonių tikrosios būklės planas (matininkas K. Strusevičius). Visa gyvenvietė buvo gana raiškaus ir vientiso radialinio plano, su trikampio formos aikšte, kuri ribojosi su trim pagrindinėmis gatvėmis. Šime plane du pastatai pažymėti pačioje aikštėje. A. Miškinis teigia, kad tai buvo gyvenamieji namai.

1869 m. miestelį nuniokojo net du gaisrai. Po jų Vilniaus gubernijos valdyba priėmė nutarimą leisti atstatyti miestelį pagal naujai parengtą planą: sodybas išdėstyti rečiau, skiriant naujus sklypus, o turgaus aikštę padidinti. Turėjusieji sklypus aplink aikštę reiškė nepasitenkinimą ir nenorėjo kurtis naujuose sklypuose. Ginčijantis vienas iš pasiūlymų buvo aikštę padidinti ir neleisti joje atstatyti dviejų sudegusių sodybų. Jos atsiradusios savavališkai perstačius XIX a. pradžioje aikštėje stovėjusius dvarininko J. Bakovskio pastatus – prekių sandėlį ir sargybinę. Po šių gaisrų atkurtuose Butrimonyse pastatų išdėstymas pakito menkai. Buvo atkurtos net abi sodybos aikštėje. Vėliau, per 1904 m. gaisrą sudegė beveik 70 sodybų. Buvo parengtas tvarkybos planas, pagal kurį turėjo pasikeisti ir aikštės užstatymas. Tačiau nėra išlikusių žinių, kaip iš tiesų buvo atstatoma išdegusi miestelio dalis (Miškinis A., *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. 1 knyga*., V., 2002, p. 35–39).

2018 m. tyrimų pradžioje aikštės centrinėje dalyje atliekant archeologinius žvalgymus fon-